

811.163.41'373.7::004.738.5

<https://doi.org/10.18485/kij.2023.70.1.8>

ЦИЦА З. БАЦИЋ*
ОШ „Жабаре”
Крушевац

Оригинални научни рад
Примљен: 19. 1. 2023.
Прихваћен: 20. 4. 2023.

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ НА ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА

Предмет овог рада су фразеолошке јединице заступљене на друштвеним мрежама у свакодневној неформалној комуникацији. Главни циљ рада јесте опис структурно-семантичких особина фразеологизама и одређивање стилске функције ових јединица на друштвеним мрежама. Полазећи од чињенице да је велики број учесника у интернет комуникацији, и да они најчешће користе текстовне форме како би изразили своје мишљење, ставове, поделили информацију, изразили емоције, и сл. – утврђујемо да су фразеологизми веома фреквентне језичке структуре у готово свим текстовима који се објављују на друштвеним мрежама. Грађа је показала да се код једног броја фразеологизама може утврдити синтаксичка варијативност у односу на стандардне фразеологизме описане у фразеолошким речницима, првенствено у *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића. Наш корпус чини укупно 130 фразеолошких јединица, које су анализирани на основу њихове структуре и значења, а сагледане су и варијације унутар основног модела фразеологизма, а које чланови друштвених мрежа употребљавају у својим објавама и коментарима ради постизања сликовитијег и експресивнијег израза. Коначни је закључак да су међу фразеологизмима забележеним на друштвеним мрежама најдоминантнији они са синтагматском структуром.

Кључне речи: фразеологизми, друштвене мреже, структурно-семантичке особине фразеологизама, синтаксичка варијативност.

1. Уводне напомене

1. Фразеологизми су у протеклих неколико деценија предмет бројних истраживања у српској лингвистици, у којима се одређују као устаљени „спој речи који има своју мисаону самосталност” (РСЈ 2011: 14–16).

а) Основне принципе фразеолошке теорије у српској фразеологији успоставила је Д. Мршевић-Радовић, чија се теорија заснива на анализи фразеологизама са семантичког, структурног, ономасиолошког, функционално-стилског и културолошког аспекта (1983, 1987, 2007, 2013). Фразеологија у оквиру лекси-

* cica1971@gmail.com

кологије, као и проблеми њихове идентификације предмет су проучавања Р. Драгићевић (2007, 2009, 2010). Пословице као део фразеологије у ширем смислу описала је Ј. Јовановић (2006), метафоричност и стилски аспекти ових јединица описани су у радовима М. Ковачевића (2000) и Д. Кликовац (2008). Културолошка поређења у концептима хране и пића у шпанском, енглеском и српском језику спроведена су у истраживањима Николић, Шарчевић и Тривић (2012), а поредбене фразеолошке јединице анализира Вуловић (2014).

б) У новије време појавиле су се и две значајне докторске дисертације: А. Тривић (2015), која проучава соматизме у фразеологији, и дисертација К. Беговић (2019), која са дијахроничког и синхроничког аспекта проучава фразеологизме са компонентом *жив*. Овде подсећамо и на значај лексиконског окупљања фразеологизама у српском језику, у Оташевићевом *Малом српском фразеолошком речнику* (2007) и *Фразеолошком речнику српског језика* (2012).

2. Увидом у литературу уочили смо да су фразеологизми, као високо фреквентне јединице у српском језику, заступљене у многим животним сферама, па су тако, у научним радовима описани фразеологизми у песмама музичких група (Николић/Ђорђевић 2016), у исказима спортских новинара (Јевтовић 2019), у књижевним делима (Петровић 2019) и др. С друге стране, фразеологизмима на друштвеним мрежама до сада није поклањана пажња, бар не у оној мери у којој они то заслужују, пре свега због чињенице да су друштвене мреже годинама уназад изузетно популарне и главни канал комуникације међу људима без обзира на старост, пол или образовање.

а) Издвојили смо оне фразеологизме који су најзаступљенији у текстовима објава и коментара корисника, а потом смо их описали и анализирали са семантичко-структурног аспекта како бисмо уочили доминантни структурни тип. Узимајући у обзир суштину употребе друштвених мрежа, као и специфичан вид комуникације, показало се да су синтагматске конструкције у предности у односу на развијеније, реченичне структуре. Исто тако, уочили смо да се највећи број фразеологизама јавља у оквиру ширег текста, те су на тај начин подложни и синтаксичким варијацијама.

б) У овом раду синтаксичком варијативношћу сматрамо сваку измену неке компоненте синтаксичке структуре у односу на стандардни фразеологизам, а које се тичу формалне измене реда речи у фразеолошкој структури, или замене једне компоненте неком другом лексемом, или промене граматичке категорије, на пример, варијантност глаголског вида или падежа. Овде треба напоменути да синтаксичком варијативношћу не сматрамо било какву измену, већ само ону која неће битно утицати на значење фразеологизма и која се јавља унутар основног модела.

3. Суштина употребе друштвених мрежа састоји се у сталној и електронски подржаној интеракцији људи, јер „данас постоје техничке могућности електронске фиксације говора, па је тако забележени говор постојан као сваки текст (Јовановић/Симић 2015: 9). Кристал сматра да „језик интернета није идентичан ни говору, ни писању, већ селективно и прилагодљиво показује својства обају доме-

на” (Кристал 2011: 32). Будући да поседује одлике и једног и другог говора, али да не обавља исте функције као говорни писани језик, може се посматрати као један потпуно нови вид комуникације, који је развио свој сопствени стваралачки и креативни систем способан да удовољи интересовањима широког круга корисника.¹

а) Дискурс друштвених мрежа одликује изузетна експресивност израза, брз темпо, спонтаност и динамичност, па и фразеологизми, као изразито сликовита и експресивна језичка средства, чине важан и неодвојив текстовни комплемент. Број корисника друштвених мрежа свакодневно расте, и „њихова експанзија данас све више узима маха, а међу најпопуларнијима су фејсбук, инстаграм и твитер” (Редли 2018: 174), те ће и наш корпус сачињавати фразеологизми забележени на овим друштвеним мрежама, као и на „тик-току”².

б) Када је реч о грађи за анализу фразеологизама, прикупљали смо је на више начина: користили смо за сваку мрежу опцију „претраживач”, међутим, за неке друштвене мреже смо укључили додатне опције, па смо тако за прикупљање грађе са ’твитера’ користили одређени сајт³, а фразеологизме са ’инстаграма’ преузели смо са следећих страница: *Синестезија*, *Граматика није баук* и *За другачију граматику*, док су примери са ’фејсбука’ есцерпирани путем претраживача, али и прегледом страница *Наш језик и Сваког дана по једно правило из језичке културе*, а потом смо укључили и *Фразеолошки речник српског језика Ђорђа Оташевића* (2012), као секундарни вид провере синтаксичке и значењске употребе фразеологизама.

2. О природи фразеологизама

1. Ако пођемо од дефиниције да су фразеологизми „устаљене језичке јединице састављене од најмање две речи које имају једно значење” (Станојчић, Поповић 1992: 175), онда можемо рећи да идиоматски изрази, тј. фраземи спадају у конструкције које су резултат синтагматских односа, јер се заснивају

¹ Дејвид Кристал (2004: 92) за компјутерски посредовану комуникацију користи термин „нет-спик” (eng. *netspeak*), за коју Сузан Херинг (2012: 23–38) сматра да се одликује бројним граматичким иновацијама, али да те иновације нису формализоване у правила, већ показују обрасце који се разликују у зависности од технолошких и ситуационих контекста.

² Ова друштвена мрежа се првобитно звала „доујин” (Douyin), али је касније преименована у звучније „тик-ток”. Дословно преведено значење речи „доујин” гласи „звук подрхтавања (*shaking sound*)” (<https://studomat.ba/da-li-ste-znali-kako-je-tik-tok-dobio-ime/126629/>, приступљено 11. 8. 2022). Будући да у нашем правопису није забележена лексема „тик-ток”, одредили смо се за писање са цртицом, а што је у складу са дефинисањем сличне лексеме „тик-так, тика-така, т. 135” (ПМС 2010: 467). Наиме, према нашем важећем ПМС 2010, тачка 135, на коју нас речник упућује, између осталог наводи да се с цртицом пишу „примери као *јао-јао, куку-леле, хм-хм, ае-ае, ију-ју, (х)о-рук* (тако и *о-рук систем*), *туц-муц, бла-бла, трућ-трућ, шућ-мућ, туп-туп* (тако и: све је на њој *туп-туп* „како треба”, или *тим је у тон-форми* „изврсној”), *хокус-покус* и сл. Узвик или ономатопеја (гласови опонашања) ради појачавања утиска обично се вишеструко понови: *хе-хе-хе* (опонашање смеха)...” (ПМС 2010: 94).

³ <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/?fbclid=IwAR2hyb4vi5kBWwPEqQOsf6YxauUvM3JDzqBgC6rB3rrKfMt7VTmBpXF8A>, приступљено 22. 9. 2022.

„на близини најмање две језичке јединице, које се обично заједно јављају или могу јавити, у истом контексту” (Прћић 1997: 114).⁴ Код ових језичких јединица најважнији је ред речи, јер уколико дође до промене, онда се губи и њихов прави смисао (Мршевић-Радовић 1987; Драгићевић 2010). Фразеолошке јединице према семантичком параметру и структуралном критеријуму Д. Мршевић-Радовић (1987: 65) дели на глобалне и компонентне. „Разликовање компонентности и глобалности као актуалне фразеолошке ситуације, омогућује даљу класификацију фразеолошких јединица и олакшава њихов опис у савременом језику”.

2. У овом раду у обзир нећемо узети устаљене форме попут пословица, изрека и сл., јер припадају фразеологији у ширем смислу, већ ћемо анализирати и издвојити само јединице у ужем смислу, јер „под фразеологизмом у ужем смислу подразумевамо вишелексемски спој од најмање две лексеме, при чему (бар) једна од лексема које улазе у састав фразеологизма мора бити аутосемантичка” (Беговић 2019: 35).

2.1. Глобални фразеологизми на друштвеним мрежама

1. Глобалним фразеологизмима се у литератури сматрају оне јединице код којих постоји узајамна зависност између речи када свака компонента губи своје примарно значење и добија ново. Мршевић-Радовић (1987) сматра глобалне фразеологизме јединицама чије се опште фразеолошко значење изражава фразеологизмом у целини, при чему до изражаја долази узајамна, двосмерна смисаона зависност између његових чланова (*обрати зелен бостан*). У примерима који следе видећемо како се овај фразеологизам јавља на друштвеним мрежама:

(ТВ)⁵ Ми смо одавно обрали зелен бостан, још само да нам никне авокадо колико нам је клима загађена; (ФБ) – Ташта ли ти кува кафу? – Ааа, не, обрао сам зелен бостан ако ми она скува!; (ИН) Обрати зелен бостан; (ТТ) Без плате и пензије, исто к’о и с њима, живимо од музике, само да се свира, обрали смо бостан, таква нам је перспектива.

1.1. Значење фразеологизма *обрати зелен бостан* значи „лоше проћи, пропасти, настрадати, награбусити, претрпети неуспех”, и у нашем корпусу има исто значење.⁶ У стандардном облику и значењу⁷ јавља се на свим мрежама, с тим што је на фејсбуку, твитеру и тик-току интерполиран у текст. Интересантно је да се на тик-току овај фразеологизам јавља као стих у песми креативног

⁴ На проблем термнолошког одређења фразеологизама указала је А. Тривић (2015: 20), уочивши да се у „фразеологији напореда користе најразличитији називи: *фраза, обрт, устаљени обрт, фразеолошки обрт, гномски обрт, устаљена конструкција, устаљена фраза, фразеологизам, фразем, лексички спој, скуп речи, свеза речи, идиом, идиоматска фраза, конструкција* итд. Ми ћемо у овом раду вишечлане језичке јединице које се репродукују као целина посматрати као синониме.

⁵ Скраћенице кориштене у раду: ФБ – фејсбук; ТВ – твитер; ИН – инстаграм; ТТ – тик-ток.

⁶ Наводницима ћемо у овом раду бележити значења фразеолошких јединица онако како су описана у *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића (2012).

⁷ Под појмом *стандардни фразеологизам (стандардни облик и значење)* подразумевамо облик фразеолошке јединице који се може наћи у фразеолошким и дескриптивним речницима.

анонимног аутора, а на инстаграму самостално као експресивни текст интернет мима.⁸

а) У семантичком смислу, све глобалне фразеологизме Мршевић-Радовић (1987: 63) дели на две велике групе: (а) фразеологизми који означавају „грдити, кажњавати”, као у нашем примеру: *показати свога Бога* „казнити некога за учињено, научити неког памети”; *бити на удару/манету* „бити изложен критици, нападу”; (б) фразеологизми који значе „причинити непријатност, зло”, у нашем корпусу су: *запржити чорбу* „довести неког у тежак положај, осветити се, напакостити”; *довести до просјачког штапа* „материјално уништити, упропастити неког”.

б) Структурна анализа глобалних фразеологизама у нашем корпусу показује да се ове јединице јављају као: а) синтагматске фраземе, нпр. *запржити чорбу*; б) реченичне конструкције, при чему је ових других знатно мање: *кад на врби роди грожђе* „никада”; *пара врти где бургија неће* и значи „новцем се може све постићи”.

в) Синтагматски тип означава скуп речи, везу две или више самосталне речи. У оквиру овог структурног типа јављају се односи синтаксичке координаности (Кад постанете *неко и нешто*, сетите се да сте били *нико и ништа*), конституенти су две лексеме исте врсте које повезује независни везник. Даље, можемо посматрати и однос између ове две синтагме који почива на супротности, контрасту тј. антитези.

г) Зависне глобалне синтагматске фраземе по структури су веома разноврсне, а најчешће су глаголске. Најједноставније конструкције састоје се од глагола у инфинитиву + предлошко-падежна конструкција: *горети под ногама*, тј. „налазити се у тешкој, критичној ситуацији”. Најфреквентније су глаголске синтагме чији је зависни члан ужа именичка синтагма са конгруентним атрибутом: *изводити бесне глисте*, тј. „понашати се неозбиљно”, *млатити празну сламу*, дакле, „радити бескористан посао”; *китити се туђим перјем*, у значењу „присвојити туђе заслуге”.

1.2. Наш корпус је понудио и примере глаголских синтагми – *одвојити жито од кукоља*, тј. „раздвојити добро и лоше”; *терати мак на конач*, у значењу „бити непопустљив, ситничав”; *тражити длаку у јајету*, тј. „тражити и најмањи повод за замерку и критику” – које се, као што видимо, састоје од глаголске синтагме и предлошко-падежне конструкције. Зависне синтагме, на пример, *главом кроз зид*, у значењу „покушати остварити нешто немогуће” – могу се састојати од именице као главног члана и предлошко-падежне конструкције на месту зависног члана, којим је пренаглашена, хиперболисана семантика главног члана.

⁸ На интернету, „мим” (енгл. *meme*) јесте садржај који се најчешће јавља у облику слике с додатим текстом, али може бити и у облику видео-клипа, речи или фразе (<https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/>, према <https://www.dictionary.com/browse/meme.20.11.2022.>)

2. Међу глобалним фразеологизмима налазимо и реченичне конструкције. Тако незавршена реченична структура *појео вук магарца* на друштвеним мрежама углавном има значење „ником ништа”, при чему се на сликовит начин износи оно о чему је реч, као у следећим примерима:

(ФБ) Милутин је себе и своје обезбедио. Дошао, украо и отишао. Појео вук магарца;
 (ТВ) У Србији важи ово правило: Појео вук магарца као инфлација повећање пензија. (ИН)
 Још једна лаж политичара: појео вук магарца; (ТТ) Ми се не шалимо ни секунде секундарне,
 појео вук магарца;

Овај фразеологизам је потврђен на свим друштвеним мрежама, међутим, на фејсбуку је забележен и пример: *Мене кад би вук појео, сви би рекли, појео вук магарца*, где се већ потврђеном значењу „ником ништа”, придружује и шаљиво квалификативно значење. Наиме, у покушају да се нашали на свој рачун, говорник се послужио фразеологизмом који је у основи алегорија.

2.2. Компонентни фразеологизми на друштвеним мрежама

1. Компонентни фразеологизми широко су присутни на друштвеним мрежама, као поредбени и непоредбени (уп.: Мршовић-Радовић 1987: 72).

1.1. Поредбени фразеологизми састоје се од компарандума који може бити придев или глагол, од поредбеног везника *као* и од компарантума, тј. поредбене компоненте која може бити у функцији интензификације (колико), или квалификације (како).

а) Компарандум је придев у функцији интензификације: *гладан као пас* и *гладан као вук* су синонимни фразеологизми, јер је њихово значење „веома гладан, изгладнео”; *љут као рис* је неко ко је „врло љут”; *тежак као земља* означава „изузетно тежак”; *ружан као лопов* значи „веома ружан”; *јак као гром* означава „изузетно јак”. У овим примерима, као што видимо, поредбена компонента служи као појачивач значења оне речи која се пореди, па је поред семантичког, изражено и стилско обележје.

а1) Будући да у *Фразеолошком речнику српског језика* Ђорђа Оташевића (2012) за фразеологизам из нашег корпуса *тежак као земља* није понуђено значење, било нам је интересантно да испитамо која су потенцијална значења овог фразеологизма, тачније, у којим ситуацијама чланови друштвених мрежа користе баш овај фразем.⁹

(ФБ) Тешко вама ако се удате баш за њега. Мушкарац рођен у овом знаку тежак је као црна земља!; (ТВ) Зарађује милионе, има везе са главним мафијашима, сви га се боје. Тежак је као земља!; (ИН) Пропутовао је свет као земља тежак; (ТТ) Ја могу да ти покварим дан, к’о црна земља тешка сам, али умет да те волим к’о ни једна...

а2) У РСЈ (2011) придев *тежак* се у једном од значења дефинише као „који је по својим негативним особинама изнад просечног, код којег су негативне особине изражене: тежак карактер” (РСЈ 2011: 1284), а што се у већини наших

⁹ Како бисмо економисали простором, изабрали смо по један фразеологизам из сваке групе.

примера и потврдило. На твитеру *тежак као земља* – добија и придружено жаргонско значење којим је наглашено нечије материјално стање, док је у примеру забележеном на инстаграму *тежак као земља* – онај ко је изузетно богат, што се може закључити на основу дела реченице који претходи фразеологизму.

б) Компарандум, тј. придев у функцији квалификације: *мастан/дебео као свиња* „врло дебео”; *млад као роса у подне* „ирон. стар”; *мршав као грана* „веома мршав”; *црн као земља* „изразито црн у лицу”; *бистар као суза* „потпуно бистар, јасан”; *прост као пасуљ* „сасвим једноставан, некомплицован”; *слободан као птичица на грани* „потпуно слободан, независан, без икаквих обавеза”.

б1) У наведеним примерима поредбена компонента има функцију одређења неке особине или квалитета, издвојићемо *прост као пасуљ* како бисмо видели да ли на друштвеним мрежама има значење нечег што је сасвим једноставно и некомплицовано:

(ФБ) Није ми јасно како неки људи могу да буду прости као пасуљ; (ТВ) Тест је био прост као пасуљ, него одговори на питања понекад варирају, а ту је и утисак комисије; (ИН) Ко је претходних месеци грејао столицу, испит ће бити прост као пасуљ; (ТТ) Живот је прост ко пасуљ.

б2) *Прост као пасуљ* јесте нешто што је једноставно за кориснике твитера и инстаграма, а односи се на степен тежине испита или теста уз наглашен осећај сигурности и посвећености. На тик-току фразеологизам са компонентом *пасуљ* усмерен је на однос човека према животу, реч је о поједностављеном доживљају живота појединца који својим текстом на овој друштвеној мрежи привлачи пажњу. Међутим, за кориснике фејсбука фразеологизам *прост као пасуљ* је механизам који је употребљен да истакне однос појединца према делу колектива, којим се указује на негативне особине, али и на недопустиво понашање неких људи.

в) Компарандум код ког је тема глагол, у нашем корпусу је потврђен следећим примерима: *ћутати као заливен* „не проговарати, не отворати уста, ником не говорити оно што је поверено”; *покиснути као миш* „бити мокар до голе коже”; *слагати се као пас и мачка* „бити у неслози”; *живети као бубрег у лоју* „уживати”; *плакати као киша* „јако плакати”.

(ФБ) Никад нисам плакала оволико. Ова прва сцена ме је толико погодила да и сад плачем као киша; (ТВ) Ни не знаш колико си под стресом док не седнеш и почнеш да плачеш као киша; Сузе ми падају као киша, а коса опада као лишће; (ИН) Огласно се Билал на инстаграму чим је напустио задругу: Маја би плакала као киша да види ово; (ТТ) Пре годину дана сам плакала као киша уз ову песму и умирала.

в1) Фразеологизам *плакати као киша* је на друштвеним мрежама изузетно фреквентан и тиче се унутрашњег стања појединца који изразито емотивно реагује, плаче. Повод за испољавање негативних емоција може бити различит, понекад је то дирљива сцена неког филма, као код фејсбук-корисника, или бес и стресна ситуација као код твитераша. Наглашене субјективне емоције истиче и корисница тик-тока у тексту који прилаже уз музичку подлогу. Са друге стране, корисник инстаграма се јавности приказује као експерт за предвиђање реакција

познатих личности. Употребивши ову конструкцију, не само да кратко и сажето описује туђе емоције већ се истиче и као добар познавалац односа између познатих личности.¹⁰

г) Када је реч о структури поредбено компонентних фразеологизама, у нашем корпусу највише је синтагматског типа. Најфреквентније су придевске синтагме код којих је главни члан придев, по моделу: придев + поредбени везник *као* + именица у номинативу *љут као рис* „веома љут”, као и конструкција по моделу придев + поредбени везник *као* + именичка синтагма чији је зависни члан предлошко-падежна конструкција: *млад као роса у подне* „стар”, дакле, онај који није млад; *слободан као птица на грани* „бити потпуно слободан, независан”.

д) Поред придевских, издвајамо и глаголске синтагме једноставне структуре по моделу: глагол + поредбени везник *као* + именица (покиснути као миш). Запазили смо и глаголске синтагме по моделу: глагол + поредбени везник *као* + именичка синтагма чији је зависни члан предлошко падежна конструкција: *живети као бубрег у лоју* „уживати”.

1.2. Непоредбени компонентни фразеологизми не садрже поредбени везник, као у примерима: *ледити крв у жилама*, *бити елегантно попуњен*, *ставити главу на пањ*; *стати на луди камен*. Као што можемо видети, по структури ове фразеолошке јединице су разноврсне. Компарандум је глагол, а компарантум најчешће именичка синтагма са конгруентним атрибутотом: *устати на леву ногу*, или је зависни члан предлошко-падежна конструкција: *заледити крв у жилама*; *ставити главу на пањ*. Непоредбени фразеологизам: *бити елегантно попуњен* – уз главни члан, глагол *бити*, има придевску синтагму.

а) Са семантичког аспекта посматрано, у примеру *ледити крв у жилама* крв значи „психичко стање, а у изразима *крв је проврела* / *ври* / *кључа* значи ’осетити велико узбуђење; страст’; те *леди се* / *мрзне се крв у жилама*, *утрне крв* са значењем ’осетити страх, ужас’” (Мандић/Ђурић 2016: 23). Дакле, *ледити крв у жилама* је метафора за психичко стање. Физички изглед је у основи значења фразеологизма *бити елегантно попуњен*, при чему је еуфемизмом ублажена нечија дебљина. *Ставити главу на пањ* припада групи израза заснованој на „метафоричкој основи, где се упућује на опасност јер остварује значење ’излагати се великој, смртној опасности, ризиковати живот’” (Тривић 2015: 151). У основи израза *стати на луди камен*, са значењем „ступити у брак” – јесте синегдоха.

(ФБ) За моје поштоване даме које су елегантно попуњене, а и за оне које то нису, а мисле да јесу; (ТВ) Моја мајка, другарице и драге познанице су елегантно попуњене, а девојке које ме иритирају су дебеле краветине; (ИН) Да обрадујемо наше елегантно попуњене даме, величина венчанице је од 46 до 50; (ТТ) Песма за елегантно попуњене даме; што се мене тиче, ти си права дама, фантастично носиш вишак килограма.

б) На друштвеним мрежама јединица *бити елегантно попуњена* има значење „бити дебео”, и представља еуфемизам настао метафоризацијом. Интере-

¹⁰ Односи се на учеснике телевизијског „ријалити програма”.

сантно је да се у забележеним примерима ова синтагматска конструкција увек употребљава у женском роду. Чест случај је да се у оквиру уже синтагме појави именица *дама/даме*, која ће утицати на избор метафоричке синтагме *елегантно попуњена*. У примеру који смо уочили на фејсбуку ова јединица је уклопљена у реченичну структуру где се додатним садржајем наговештава постојање сумње аутора текста да се ради о субјективном осећају физичког недостатка, на твитеру овим фразеологизмом се истиче привилеговани положај неких жена. На инстаграму је употребљен у рекламне сврхе, а на тик-току као наслов шаливе песме.

в) Непоредбени компонентни фразеологизми могу имати и реченичну, осим синтагматске структуре, а у нашем корпусу су махом уклопљени у реченичну структуру, ретко се јављају као самостална фразеолошка реченица.

(ФБ) Купујеш стан? Држи језик за зубима; (ТВ) Док је Тито био жив, нико није имао да нешто рекне против њега и Југославије, држали сте језик за зубима, лако је сада млатити празну сламу и свашта лајати; (ИН) Да ли и ви држите језик за зубима када су циљеви које желите да остварите у питању? (ТТ) Држите језик за зубима; Боље држати језик за зубима, а? Идемо трбухом за крухом; Нема за Рајка капа.

г) На фејсбуку *држати језик за зубима* има значење „ћутати, суздржавати се од говорења (из страха, опреза)”. На инстаграму су најчешће текстови интернет мимови, и представљају шалу или духовиту реакцију на неки актуелни догађај. Примери на твитеру су често праћени и још неким другим фразеологизмом као у случају где се, уз глаголску синтагму чији је зависни члан именичка синтагма *млатити празну сламу* у значењу „бесциљно распредати једно те исто”, јавља и синонимни фразеологизам *свашта лајати*, тј. „критиковати, причати којешта”. На тик-току запажени фразеологизми одговарају стандардним: *нема за Рајка капа* у значењу „велики је пробирач”; *идемо трбухом за крухом* значи „ићи за зарадом”.¹¹

3. Синтаксичка варијантност фразеологизама на друштвеним мрежама

1. У свим наведеним дефиницијама фразеологизама као главна особина наводи се устаљеност, формално устројство, идиоматичност и уклопљивост у контекст (Мршевић Радовић 1987: 12), што нас наводи на помисао да варирање ових јединица или било какве промене у реченичној структури нису могуће. Међутим, наш корпус је показао да постоје бројни примери у којима су примећена извесна одступања у односу на стандардну варијанту. Ову појаву сматрамо фразеолошким варирањем, а фразеологизам код ког је дошло до синтаксичких, морфолошких или лексичких промена, називамо фразеолошким варијантом. Ва-

¹¹ За све друштвене мреже смо навели по један пример, осим за тик-ток, где смо навели два фразеологизма јер је ексцерпирана грађа показала да се на тик-току фразеологизми чешће појављују у стандардном облику, што није случај на другим мрежама.

ријанте сматрамо формалним изменама у неком елементу, или некој граматичкој категорији која не угрожава значење те фразеолошке јединице.¹²

а) Промене „најчешће настају у процесу замене једног, ређе више конституента неким другим” (Тривић 2015: 46). Варијанте се јављају под утицајем лингвистичких операција, као што су синтаксичке трансформације, замене, модификовање, и подразумевају релативно слободну измену. „Појам фразеолошког варирања је за фразеологију као научну дисциплину врло значајан јер је показао да фразеологизам није окамењена језичка појава, већ жива језичка јединица, која подлеже прилагођавању језичком контексту, ванјезичкој ситуацији, потреби да се експресивност и конотативност ублаже или додатно нагласе итд.” (Беговић 2019: 36).

б) Синтаксичке варијације најчешће су варијације унутар основних модела, тичу се позиције предиката, субјекта и објекта, јер су ово основни чланови реченице. Узећемо, на пример, фразеологизам *бити зрео за старо гвожђе*, који се дефинише као „не бити више употребљив, не бити ни за шта, бити искориштен, сувишан”. У нашем корпусу пронашли смо више потврда:

(1) Кјани и Бонући имају збирно 70 година. Код нас би они давно били послати у старо гвожђе; (2) Највећи гигант месне индустрије отишао је у старо гвожђе; (3) Хајде да се сликамо док мост још није отишао у старо гвожђе; (4) Нешто гледам, јесмо у годинама, али нисмо за у старо гвожђе; (5) Још нисам за старо гвожђе; (6) Миодраг Бата Костић представља албум „Старо гвожђе”; (7) Продаће ме неко у старо гвожђе.¹³

в) У свим овим примерима примећујемо да је синтагматска конструкција замењена реченичним структурама, али у реализацији фразеолошких варијаната најпре долази до варирања предикатске компоненте и редоследа реченичних чланова. У првом примеру *бити зрео* је замењено партиципском пасивном предикатском конструкцијом *би били послати*, који уз супстантивну реч на месту граматичког субјекта *они* захтева адвербијалну допуну *давно* и адвербијалну одредбу пропратне околности *у старо гвожђе*, при чему је пропратна околност комуникационо секундарна.

в1) Сличне моделе запажамо и у другом и трећем примеру, с тим што је у овим случајевима употребљен перфекат глагола *отићи* у афирмативном (*отишао је*) и негираном облику: *није отишао*. У обема овим реченицама варира и реченични тип. Фразеолошки садржај је у другој реченици део обавештајне комуникативне реченице, а у трећем примеру у *старо гвожђе* је део временске клаузе. Као део садржаја негираног неглаголског предиката, у четвртном примеру налазимо лексички спој од два предлога: *за + у + синтагма: старо гвожђе*, употребљени да обележе сврху карактеристичне појединости.

¹² Овде треба напоменути да синтаксичком варијантношћу не сматрамо било какву измену. На пример: *убијати се од рада* и *убијати се од пића* не посматрамо као синтаксичку варијантност иако је замењена само једна лексема, зато што *убијати се од рада* значи „врло много радити, исцрпљивати се радом”, а *убијати се од пића* значи: „много, неумерено пити, опијати се”.

¹³ Овај пример је преузет са инстаграма као пратећи текст уз слику атрактивне девојке у купаћем костиму.

в2) Поред синтаксичког варирања у петом примеру запажамо и лексичко варирање увођењем адвербијалне допуне *joш* у значењу „још увек”, којим се уноси додатна експресивност фразеолошке јединице. Фразеолошка јединица, тј. њен део, *старо гвожђе*, представља назив музичког албума у шестом примеру, а синтаксички представља атрибутив. Као текст уз фотографију, седми пример истиче предикатско значење, али и варирање дијатезе, *бити зрео* замењује се прелазним глаголом *продати* у футуру.

(7) Продаће ме неко у старо гвожђе. – Неко ће ме продати у старо гвожђе.

в3) Граматички субјекат чини супстантивна категорија речи, тј. неодређена именичка заменица (*неко*) којом се прикрива агенс, а довођењем себе заменицом *ја/мене (ме)* у позицију објекта интензиван је садржај карактеристичне појединости (*у старо гвожђе*). Ауторка овог текста варијантност користи намерно и смишљено као вид језичке манипулације, уносећи притом и дозу хумора, нарочито ако се има у виду да је уз текст приложена фотографија лепе и младе девојке.

2. На друштвеним мрежама је забележена једнопредикатска конструкција: *Језик ми је бржи од памети* која је настала према *бити брз на језику*, са значењем „бити брзоплет, непромишљен у говору, рећи, одговорити без размишљања”. Иако је синтагматска јединица трансформисана у предикатску реченицу, на семантичком плану нема промена. Увођењем неглаголског предиката уз копулу *је* – лексички инвентар осим увећања новим лексемама, бележи и промену лексема *језик*, која са финитне позиције у конструкцији прелази на иницијалну позицију, тј. предлошко-падежна конструкција *на језику* (на + именица у акузативу), јавиће се као реч у номинативу. Оваква варијација омогући ће лексеми *језик* да од неконгруентног атрибута постане граматички субјекат. Придев *брз* из стандардног фразеологизма задржава своје основно значење, али у новој, варијантној конструкцији, појавиће се у облику компаратива *бржи*. Будући да компаратив захтева обавезно увођење адвербијалне допуне, јер без допуне нема ни минималне информације, долази до увођења предлошко-падежне конструкције *од памети* (*од* + именица *памет* у генитиву). Генитив с предлогом *од* добија значење карактеристичне појединости што подразумева да агенс (*језик*) има, или поседује оно што је обележено предлошко-падежном конструкцијом (*од памети*) и то у већој мери, чиме је појачана експресивност варијантног облика фразеологизма *бити брз на језику*.

4. Закључне напомене

1. Интеракција на друштвеним мрежама подразумева свакодневно комуницирање корисника, а теме су разноврсне, почев од оних из сфере личног, интимног, преко коментарисања непосредног окружења, па све до општих друштвених питања. Због поменутих момената фразеологизми су изузетно популарни, као и због саме лингвистичке и семантичке природе ових јединица, тј. због њихо-

ве „емоционалне обојености и обележености ставом говорника, који може бити ироничан, шаљив, добронамеран, злонамеран” (Станојчић 2010: 204). Други разлог је што су ове јединице изузетно препознатљиве, говорници их радо прихватају, секундарно значење лексема које чине фразеологизам познато је говорницима. Међутим, фразеологизме најчешће употребљавају млађи чланови друштвених мрежа, а што смо могли да закључимо на основу примера са инстаграма и тик-тока. Наиме, на фејсбуку и твитеру се фразеологизми махом укључују у контекст, док их на инстаграму и тик-току махом запажамо у стандардном облику.

2. Наше истраживање је показало да су ове јединице инспиративне анонимним ауторима на тик-току, те се често уочавају у стиховима, песмама, у креативним остварењима ових аутора, тим пре што фразеологизми имају изузетну стилску вредност. Најчешће су резултат метафоре (*ледити крв у жилама*), поређења (*живи као бубрег у лоју*), антитезе (*неко/нешто – нико/ништа*), ироније (*млад као роса у подне*), алегорије (*и вуц сит и овце на броју*), суфемизма (*елегантно попуњена*), и метонимије (*одвојити жито од кукоља*). Исто тако, показало се да су компонентни фразеологизми у предности над глобалним, значење је претежно у складу са дефиницијама у речницима, а структурно се издвајају синтагматски типови, док су реченични знатно мање фреквентни. Значајне су и синтаксичке варијације, а међу њима се издвајају варијације које се тичу реченичних чланова, проширивања језичких јединица новим лексемама и промене граматичких категорија. Неки општи закључак би био да су фразеологизми изузетно фреквентни на друштвеним мрежама, а наше истраживање је показало да што је фразеологизам познатији, то су и варијанте бројније и разноврсније.

ИЗВОРИ

Оташевић 2007: Ђорђе Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.

Оташевић 2012: Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.

<https://www.facebook.com>22.9.2022.

<https://www.twitter.com>22.9.2022.

<https://www.instagram.com>22.9.2022.

<https://www.tiktok.com>/22.9.2022.

<https://www.facebook.com/groups/83569385318410522>.9.2022.

<https://www.clarin.si/noske/run.cgi/?fbclid=IwAR2hyb4vi5kBWwPEqQOsf6YxauUvM3JDzqBgC6pB3rrKfMt7VTmBpXF8A22>.9.2022.

<https://www.facebook.com/groups/87820206958535822>.9.2022.

- [https://www.instagram.com/sinestezija_/22.9.2022.](https://www.instagram.com/sinestezija_/22.9.2022)
[https://www.instagram.com/gramatikanijebauk/22.9.2022.](https://www.instagram.com/gramatikanijebauk/22.9.2022)
[https://www.instagram.com/za_drugaciju_gramatiku/22.9.2022.](https://www.instagram.com/za_drugaciju_gramatiku/22.9.2022)
<https://www.dictionary.com/browse/meme>. 20.11.2022.
[https://sr.m.wikipedia.org/srec/22.9.2022.](https://sr.m.wikipedia.org/srec/22.9.2022)
<https://studomat.ba/da-li-ste-znali-kako-je-tik-tok-dobio-ime/126629/> 11.8.2022.

ЛИТЕРАТУРА

Беговић 2019: К. Беговић, *Фразеологизми са компонентом жив на српском и јужнословенском говорном простору: дијахронијски и синхронијски аспект* (докторска дисертација), Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.

Вуловић 2014: Н. Вуловић, Поредбене фразеолошке јединице с компонентом *Пилат* у српском језику, *Наш језик*, XLV 1/2, 63–72.

Драгићевић 2007: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Драгићевић 2009 : Р. Драгићевић, О проблемима идентификације фразеологизама, *Sued Slavistic online*, 1, 35–44.

Драгићевић 2010: Р. Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Чигоја штампа (доступно на: <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>).

Јевтовић 2019: А. Јевтовић, Спорт у фразеологији српског језика, у: *Млади и србистка*, Зборник радова полазника образовних програма у ОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 57–65.

Јовановић 2006: Ј. Јовановић, *Књига српских народних пословица*, књ. I, II, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.

Јовановић/Симић 2015: Ј. Јовановић, Р. Симић, *Вербатологија. Лингвистичке основе науке о вербализацији света*, Београд: НДСЈ и Јасен.

Кликовац 2008: Д. Кликовац, Шта је то метафора, *Књижевност и језик*, 55/1–2, 57–76.

Ковачевић 2000: М. Ковачевић, *Stilistika i gramatika stilskih figura*, Крагујевац: Kantakuzin.

Кристал 2004: D. Crystal, *Language and the Internet*, Cambridge: Cambridge University Press.

Кристал 2011: D. Crystal, *Internet Linguistics: A Student Guide*.

Мандић/Ђурић 2016: М. Мандић, Љ. Ђурић, 'Крвави' изрази и псовке у савременом српском језику у: *Крв, књижевност, култура*, Београд: Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, посебна издања 134, 17–42.

Мршевић-Радовић 1983: Д. Мршевић-Радовић, Фразеолошка јединица и њен синоним, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 12/1, 123–130.

Мршевић-Радовић 1987: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета.

Мршевић-Радовић 2007: Д. Мршевић-Радовић, Фразеолошки неологизми у српском језику (Ономасиолошки и функционално-стилски аспект), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, 283–290.

Мршевић-Радовић 2013: Д. Мршевић-Радовић, Српска фразеологија и европско културно наслеђе, *Књижевност и језик*, LX/2, 243–252.

Николић/Ђорђевић 2016: М. Николић, В. Ђорђевић, Модификације фразеологизама у српској реп музици, *Српски језик, књижевност, уметност I. Језик, књижевност, уметности*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 424–427.

Николић/Шарчевић/Тривић 2012: И. Николић, А. Шарчевић, А. Тривић, Когнитивна теорија метафоре: културолошке сличности и разлике у концептима хране и пића на шпанском, енглеском и српском језику, у: А. Пејовић, М. Секулић, В. Карановић (уред.), *Јела и пића у шпанском језику, хиспанским књижевностима и култури*, Крагујевац: ФИЛУМ, 211–229.

Пејовић 2009: А. Пејовић, О могућности израде тематских фразеолошких речника, *Српски језик*, 14/1–2, 549–555.

Петровић 2019: Т. Петровић, Фразеологизми у драмама Душана Ковачевића, у: *Млади и србистка*, Зборник радова полазника образовних програма у ОКЦ „Вук Караџић” у Тршићу, Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања, 153–167.

ПМС 2010: *Правопис српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Прћић 1997: Т. Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.

Редли 2018: J. Redli, Inovације у језику младих на друштвеним мрежама, *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, 7 (2), 173–184.

РСЈ 2011: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Станојчић 2010: Ж. Станојчић, *Граматика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.

Станојчић/Поповић 1992: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Тривић 2015: А. Тривић, *Лексичко-семантичка анализа соматизма у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ* (докторска дисертација), Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет.

Херинг 2012: S. C. Herring, Grammar and electronic communication. C. Chappelle (ed.), *The Encyclopedia of Applied*.

Cica Z. Bacić

PHRASEOLOGISMS ON SOCIAL NETWORKS

Summary

The subject of this paper are phraseological units represented on social networks in informal communication on a daily basis. The main objective of this paper is to describe structural-semantic characteristics of the phraseologisms and the determination of the stylistic function of these units in social networks. Starting from the fact that there is a great number of participants in internet communication and that they often use different text forms to express their opinions, views, share information, expressed emotions, etc. – we find that phraseologisms are very frequent language structures in almost all texts that are posted on social networks. The structure has shown that in a number of phraseologisms one can determine the syntactic variance in the standard phraseologisms described in phraseological dictionaries, primarily in *Phraseological Dictionary of the Serbian Language* by Đorđe Otašević. Our corpus consists of a total of 130 phraseological units which are analyzed based on their structure and meaning and variations inside the basic model of phraseologism are observed and which members of the social network use in their posts and comments to achieve a more picturesque and a more expressive term. The final conclusion is that among the phraseologisms recorded on social networks the most dominant are the ones with a syntagmatic structure.

Keywords: phraseologisms, social networks, structural-semantic features, phraseologisms, syntactic variativeness.